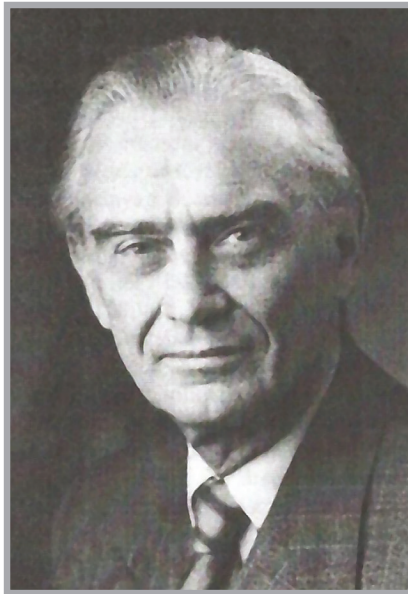

Harald Zimmermann professzor emlékére

*(Budapest, 1926. szeptember 12. –
Tübingen, 2020. március 19.)*

Életének 94. évében elhunyt Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Harald Zimmermann, a német középkorkutatás kiemelkedő alakja, a tübingeni egyetem (Eberhard Karls Universität Tübingen) professor emeritusa, 1999 óta a Pécsi Tudományegyetem (akkor JPTE) díszdoktora.

Harald Zimmermann

Harald Zimmermann családja az erdélyi szászok közösségéből származik: anyai ágon Nagyszeben és Brassó, apai ágon Beszterce felé nyúlnak a családi gyökerek.

Díszdoktorrá avatás a JPTE-n (1999)

Anyai nagypapa szőrmekereskedelemmel foglalkozott, és már 1910-ben Budapesten is nyitott irodát a bécsi és lipcsei mellett. Édesanyja Budapesten járt iskolába, kiválóan beszélt magyarul, ahogy édesapja is, aki a nagypapa budapesti üzletét vezette. Így történt, hogy Harald Zimmermann 1926-ban Budapesten született. Mire iskolába került, családja már Bécsbe költözött. Mindig sajnálta, hogy nem tanult meg jobban magyarul, bár passzív tudása a szakirodalom olvasásához elegendő volt.

Egyetemi tanulmányait 1946 és 1954 között végezte Bécsben. Kezdetben a teológia érdekelte, 1950-ben doktorált az evangélikus teológián az osztrák protestantizmus ellen 1520 és 1610 között kiadott ediktumok témájából. A témaválasztás miatt kezdett történelemmel és történeti segédtudományokkal foglalkozni. 1952-ben történelemből is doktorált Thomas Ebendorfer (1388-1464) bécsi teológiaprofesszornak az egyházi schizmáról szóló *Tractatus*ának elemzéséből.¹ 1953-ban pedig megszerezte a levéltárosi diplomát is. Ekkor kapott meghívást Leo Santifaller-től, a bécsi *Institut für Österreichische Geschichtsforschung* igazgatójától, hogy vegyen részt az intézet *Regesta imperii* kutatási projektjében, amely a 10.

¹ Thomas Ebendorfers Schismentraktat, Edition. Wien, 1954. (Archiv für österreichische Geschichte 120, 2.)

Díszdoktorrá avatás a JPTE-n (1999)

századi pápai oklevelek feldolgozását tűzte ki célul.² Egyháztörténeti munkássága eredményei nyomán mentességet kapott a lelkészek számára előírt gyakorlat alól, 1959-ben evangélikus lelkészé szentelték, de a történeti kutatások ekkor már annyira meghatározóak lettek az életében, hogy lelkészi pályán soha nem működött.

1958 és 1962 között a bécsi egyetem oktatója volt, ahol 1961-ben habilitált. Ezután öt év következett az Osztrák Tudományos Akadémia kutatóintézetében, közben vendégelőadóként tartott előadásokat az egyetemen is. Professzori kinevezést 1968-ban Saarbrückenben kapott. Itt szervezett egy hallgatókból álló csapatot, és őket irányítva elindult az a nagyszabású munka, amely a 9–11. századi pápai oklevelek kiadását eredményezte.³ Az elvégzett munka nagyságát mutatja, hogy a tízezer oldalnyi kéziratos szöveg feldolgozása a számítógép alkalmazása előtti időszakban történt. Ebben a projektben indult el Zimmermann professzor legkiválóbb tanítványainak, ma ismert professzoroknak a tudományos karrierje, mint Klaus Herbers, Hans Hennig Kortüm és Carlo Servatius.

² Papstregesten 911–1024. Graz – Wien – Köln, 1969. (Regesta imperii II. 5.)

³ Papsturkunden 896–1046. Bd. 1. 896–996. Wien, 1984. (1988²), Bd. 2. 996–1046. Wien, 1985. (1989²), Bd. 3. Register 896–1046. Wien, 1989. (Veröffentlichungen der Historischen Kommission III–V.)

Tíz év múlva, 1978-ban kapott meghívást Tübingenbe, ahol a középkori történelem és a történeti segédtudományok professzora lett, egészen 1994-ben történt nyugdíjazásáig. 1978 és 1994 közötti éveit különösen nagy lendület jellemezte a kutatásban, a hallgatókkal való foglalkozásban és a tudományszervezésben is. Ekkor születtek olyan fontos munkái, mint a Canossa járásról szóló monográfia,⁴ a pápaság középkori történetét bemutató kötet,⁵ de fontos a több kiadást megért, a középkor történetét összefoglaló egyetemi tankönyv is.⁶

A tübingeni évek sok más feladatot is jelentettek Zimmermann professzor számára. 1987-től 1992-ig igazgatója volt az *Institut für Donauschwäbische Geschichte und Landeskunde* kutatóintézetnek, amely fókuszba állította a családból hozott érdeklődését: az erdélyi századok történetét. Az intézet profilja szerint nemcsak a középkorral foglalkozott, messze túlnyúlt a középkori témákon, Zimmermann professzor több hosszútávú kutatási téma megalapozásában is részt vett. Igazgatói ciklusa befejeztével olyan tudományos társaságok munkájába kapcsolódott be, ahol nem kellett irányító szerepet vállalnia, hanem megmaradhatott a középkori témáknál. Tagja lett a heidelbergi székhelyű *Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde* és a müncheni székhelyű *Südostdeutsche Historische Kommission* tudományos társaságoknak. Résztvevője és előadója volt az általuk szervezett konferenciáknak, szerzője kiadványaiknak.

Még saarbrückeni professzorként, 1971-ben választották meg az Osztrák Tudományos Akadémia levelező tagjának, egy évvel később pedig a mainzi székhelyű *Akademie der Wissenschaften und Literatur* rendes tagjának.⁷ Sok feladatot vállalt, a mainzi Akadémia több tudományos bizottságát is vezette hosszú időn keresztül, 1977-től vezette a latin nyelvű feliratok publikálását gondozó bizottságot (*Inschriftenkommission*), 1995-től elnöke volt a *Regesta imperii* bizottságnak, és 1999-től a Történettudományi Bizottságnak. Korábbi kutatásai nyomán mindegyik nagyon közelálló feladatot jelentett. A *Regesta imperii*, amelyet 1967-ben alapítottak, és Zimmermann professzor kezdettől fogva tagja volt, több átszervezést követően került a mainzi Akadémia égisze alá. Ez a bizottság szorosan együttmű-

⁴ Der Canossagang von 1077. Wirkungen und Wirklichkeit. Mainz – Wiebaden, 1975. (Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1975. Nr. 5.); olasz nyelvű kiadása: Canossa 1077. Storia e attualità. Bologna, 1977.

⁵ Das Papsttum im Mittelalter. Eine Papstgeschichte im Spiegel der Historiographie. Stuttgart, 1981. (Uni-Taschenbücher 1151.); magyar nyelven: A középkori pápaság. A középkori pápák története a historiográfia tükrében. ford. Bagi Dániel. Budapest, 2002. (Orbis universitatis. Történettudomány)

⁶ Das Mittelalter. 1. Teil: von den Anfängen bis zum Ende des Investitursreites. Braunschweig, 1975. (1986²), 2. Teil: Von den Kreuzzügen zu den Entdeckungen. Braunschweig, 1979. (1988²).

⁷ A német akadémiai rendszer eltér a magyartól. Nyolc egymástól független akadémia működik, együttműködésük koordinálására hozták létre a közelmúltban a berlini Union der Akademien irodáját.

Egy Lőcsén rendezett konferenciához kapcsolódó kiránduláson 1998 szeptemberében

ködik (ma is) a müncheni *Monumenta Germaniae Historica* központjával, ahol a mainzi Akadémiát Zimmermann professzor képviselte.

A német medievisztika nagyon fontos fórumává nőtte ki magát a *Konstanzer Arbeitskreis für Mittelalterliche Geschichte*, amely a nevét adó város közelében, Reichenau szigetén évente rendez tudományos fórumot, egy-egy téma köré csoportosítva az előadásokat és a diskusziót. Zimmermann professzor 1989-től elnökségi tagja, 1991 és 1994 között pedig a szakmai testület elnöke volt. Nevéhez fűződik két vitautlás témájának kijelölése, a választások és a tolerancia kérdéséről.⁸

Németországban 68 éves korban ér véget az aktív egyetemi oktatói munka, ami Zimmermann professzor életében 1994-ben következett be. Az emeritus státusz korántsem jelentett visszavonulást sem az egyetemi oktatástól, sem a kutatómunkától. Tübingenben doktoranduszaival foglalkozott, vendégelőadásokat vállalt más egyetemeken, változatlan intenzitással folytatta kutatásait. Egyetemi dolgozószobájában még 80 éves kora után is naponta megfordult. Visszatért pá-

⁸ Ennek nyomán megjelent kötetek: Schneider, Reinhard – Zimmermann, Harald (Hrsg.): *Wahlen und Wählen im Mittelalter*. Sigmaringen, 1990. (Vorträge und Forschungen XXXVII); Patschovsky, Alexander – Zimmermann, Harald (Hrsg.): *Toleranz im Mittelalter*. Sigmaringen, 1998. (Vorträge und Forschungen XLV.).

lyakezdésének témájához, és sok energiát fektetett Thomas Ebendorfer műveinek kiadásába. Az új ezredév első évtizedében egymás után jelentek meg Harald Zimmermann gondozásában Ebendorfer életművét bemutató kötetek.⁹

80. évét betöltve már nem szívesen utazott, kivétel volt a mainzi Akadémia, és a számára nagyon kedves erdélyi Szászföld. 85. születésnapját Brassóban ünnepeltük egy konferencián 2011-ben,¹⁰ amelyet abból az alkalomból szervezett az *Arbeitskreis für siebenbürgische Landeskunde*, hogy 800 évvel azelőtt, 1211-ben települt Erdélybe a Német Lovagrend. A konferencia – és a nyomában megjelenő kötet – egyaránt Zimmermann professzortól kölcsönözte mottóját: „főpróba a Barcaságban”.¹¹

Harald Zimmermann három külföldi egyetemnek is díszdoktora lett: 1991-ben Kolozsváron, 1999-ben Pécsen, 2003-ban Bukarestben nyerte el ezt a címet. Számos kitüntetést kapott, amit felsorolni is lehetetlen. Amire ő maga nagyon büszke volt: a *Siebenbürgisch-Sächsischer Kulturpreis* (1994), Baden-Württemberg tartomány szolgálati emlékérmé (1998) és Canossa város díszpolgári címe (1978). Tanítványai, kollegái kerek évfordulót jelző születésnapjáról mindig méltóképp megemlékeztek. 60. és 70. születésnapján tanulmányai egy-egy kötetbe rendezésével és újraközlésével köszöntötték.¹² 65. születésnapján egy vaskos kötetel tisztelegtek előtte,¹³ 75. születésnapján a Tübingen Egyetem Történeti Kara ünnepséget rendezett. 80. születésnapján, 2006. szeptember 12-én konferenciát rendeztek, amelynek témája Harald Zimmermann egyháztörténeti kutatásaihoz kapcsolódott.¹⁴

Meggyőződéssel állíthatom, hogy a Pécsi Tudományegyetemhez Harald Zimmermann professzor urat különleges kapcsolat fűzte. 1995–1998 között több alka-

⁹ Thomas Ebendorfer: *Tractatus de schismatibus*. Hrsg. Zimmermann, Harald. München, 2004. *Monumenta Germaniae Historica Nova Series* 20.); *Historia Jerusalemiana*. Hannover, 2006. (MGH NS 21.); *Catalogus praesulum et Pataviensium*. Hannover, 2008. (MGH NS 22.); *Diarium sive Tractatus de Boemis (1433–1436)*. Hannover, 2010. (MGH NS 25.).

¹⁰ Ebből az alkalomból jelent meg a Német Lovagrend rövid erdélyi tartózkodásáról szóló kötetnek átdolgozott kiadása: *Der Deutsche Ritterorden in Siebenbürgen*. Köln – Weimar – Wien, 2011.² (2001) (*Siebenbürgisches Archiv* 26.)

¹¹ Gündisch, Konrad (Hrsg.): *Generalprobe Burzenland. Neue Forschungen zur Geschichte des Deutschen Orden in Siebenbürgen und Banat*. Köln – Weimar – Wien, 2013. (*Siebenbürgisches Archiv* 42.).

¹² Kortüm, Hans Henning (Hrsg.): *Im Bann des Mittelalters. Ausgewählte Aufsätze zur Kirchen- und Rechtsgeschichte*. Festgabe zum 60. Geburtstag. Sigmaringen, 1986.; Gündisch, Konrad (Hrsg.): *Siebenbürgen und seine Hospites Theutonici. Vorträge und Forschungen zur südostdeutschen Geschichte von Harald Zimmermann*. Köln – Weimar – Wien, 1996. (*Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens* 20.).

¹³ Herbers, Klaus – Kortüm, Hans Hennig – Servatius, Carlo (Hrsg.): *Ex ipsis rerum documentis. Beiträge zur Mediävistik*. Festschrift für Harald Zimmermann. Sigmaringen, 1991.

¹⁴ Hartmann, Wilfried – Herbers, Klaus (Hrsg.): *Die Faszination der Papstgeschichte. Neue Zugänge zum frühen und hohen Mittelalter*. Köln – Weimar – Wien, 2008. (*Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte. Beiheft zu Regesta imperii* 28.).

lommal megfordult Pécssett, hol egy hónapot, hol két hetet töltött itt. Tömbösített előadásokat tartott, ehhez találtuk ki az „Uralkodók és pápák” c. egyetemes történeti előadást, amely a „Bologna előtti” időszak népszerű kurzusának számított. Energikus, humorral fűszerezett stílusa azon hallgatók számára is élvezetes volt, akik magyar nyelvű syllabusszal tudták követni a német nyelvű előadást. A pécsi szemináriumi csoportja nem volt nagy létszámú, hiszen itt alapkövetelmény volt a német nyelvtudás. Ezt a kis csoportot azzal jutalmazta, hogy meghívást kaptak egy tübingeni konferenciára, ami az 1990-es évek végén nem volt mindennapos dolog. Segített az első Erasmus kapcsolat kiépítésében, közvetített professzor utódai és a pécsi Középkori és Korajúrkori Történeti Tanszék között. Ajándékba kaptuk 54 iratrendezőből álló különnyomat gyűjteményét, a Monumenta Germaniae Historica számos kötetét. A tanszék kollegái közül az idősebbek élvezték segítségét, ajánlásait ösztöndíjakhoz, tübingeni tartózkodáshoz, illetve kaptak kitüntetés számba menő meghívást egy-egy reichenai konferenciára. Köszönetünk fejeződött ki az 1999. évi díszdoktorrá avatásban.

Úgy gondolom, a PTE Középkori és Korajúrkori Tanszéke sokat köszönhet Harald Zimmermann professzor úrnak. Én magam különösen, hiszen az ő ajánlásával választott levelező taggá a mainzi Tudományos Akadémia. Örülök annak, hogy engem kért meg születésnapj kötetének magyarországi bemutatására, és készíthettem vele interjút is.¹⁵

Emlékét szeretettel és hálával őrizzük.

Font Márta

Harald Zimmermann válogatott bibliográfiája

Önálló kötetek

- Ekklesia als Objekt der Historiographie. Studien zur Kirchengeschichtsschreibung im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. Wien, 1960. (Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse 235., Abhandlung 4.)
- Die evangelische Kirche in Österreich. Wien, 1968. (Austria Sacra, Reihe 1., Lieferung 11., Teil 1.)
- Papstabsetzungen des Mittelalters. Graz - Wien - Köln, 1968.

¹⁵ Századok 126. (1992), 474–476.; Aetas 20. (2005:4), 112–117.

- Das dunkle Jahrhundert. Ein historisches Porträt. Graz - Wien - Köln, 1968.
- Das Mittelalter. 1. Teil: Von den Anfängen bis zum Ende des Investiturstreites. Braunschweig, 1986. (überarbeitete Auflage: Braunschweig, 1986.)
- Das Mittelalter. 2. Teil: Von den Kreuzzügen zu den Entdeckungen. Braunschweig, 1979. (überarbeitete Auflage: Braunschweig, 1988.)
- Der Canossagang von 1077. Wirkungen und Wirklichkeit. Wiesbaden, 1975. (Akademie der Wissenschaften und Literatur Mainz, Abhandlungen der Geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1975, 5)
- Canossa 1077. Storia e attualità. Bologna, 1977.
- Das Papsttum im Mittelalter. Eine Papstgeschichte im Spiegel der Historiographie. Stuttgart, 1981.
- Im Bann des Mittelalters. Ausgewählte Beiträge zur Kirche- und Rechtsgeschichte. Festgabe zu seinem 60. Geburtstag. Hrsg. von Immo Eber und Hans-Henning Kortüm. Sigmaringen, 1986.
- Siebenbürgen und seine *Hospites Theutonici*. Vorträge und Forschungen zur südostdeutschen Geschichte. Festgabe zu seinem 70. Geburtstag. Hrsg. von Konrad Gündisch. Köln, 1996. (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 20.)
- Deutsche Orden im Burzenland. Köln, 2000. (Studia Transylvanica 26.)
- A középkori pápaság. A középkori pápák története a historiográfia tükrében. Ford. Bagi Dániel. Budapest, 2002. (Orbis Universitatis, Történettudomány.)
- Der Deutsche Orden in Siebenbürgen. Eine diplomatische Untersuchung. Köln, 2011.

Forrásiadványok

- Papstregesten 911-1024. J.F. Böhmer: Regesta imperii II/5. Graz - Wien - Köln, 1969.; Register II/6. Köln - Wien 1982.
- Papsturkunden 896-1046. Bd. 1. 896-996. Wien, 1984., 1988.² (Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse 174. = Veröffentlichungen der Historischen Kommission 3.)
- Papsturkunden 896-1046. Bd. 2. 996-1046. Wien, 1985., 1989.² (Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse 177. = Veröffentlichungen der Historischen Kommission 4.)
- Papsturkunden 896-1046. Bd. 3: Register. Wien, 1989. (Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse 198. = Veröffentlichungen der Historischen Kommission 5.)

- Thomas Ebendorfers Schismentraktat. Edition. Wien, 1954. (Archiv für österreichische Geschichte 120. = Festgabe an das Institut für österreichische Geschichtsforschung zur Feier seines hundertjährigen Bestandes, Heft 2.)
- Thomas Ebendorfer: *Chronica pontificum Romanorum*. Edition. München, 1994. (Monumenta Germaniae Historica Scriptores Rerum Germanicarum Nova Series 16.)
- Thomas Ebendorfer: *Chronica regum Romanorum*. Edition. Teil 1–2. München, 2003. (MGH SRG NS 18.)
- Thomas Ebendorfer: *Tractatus de schismatibus*. Edition. München, 2004. (MGH SRG NS 20.)
- Thomas Ebendorfer: *Historia Jerusalemitana*. Edition. Hannover, 2006. (MGH SRH NS 21.)
- Thomas Ebendorfer: *Catalogus praesulum Laureacensium et Pataviensium*. Edition. Hannover, 2008. (MGH SRG NS 22.)
- Thomas Ebendorfer: *Diarium sive Tractatus de Boemis*. Edition. Hannover, 2010. (MGH SRG NS 25.)
- Franz Zimmermann: *Zeitbuch. Autobiographische Aufzeichnungen eines Hermannstädter Archivars (1875–1925)* Köln, Böhlau, 2013. (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 34.)

Szerkesztett kötetek

- Otto der Große. Darmstadt, 1976. (Wege der Forschung 450.)
- Liber Diurnus. Studien und Forschungen von Leo Santifaller. Stuttgart, 1976. (Päpste und Papsttum 10.)
- Hrabanus Maurus. Lehrer, Abt und Bischof. Wiesbaden, 1982. (Akademie der Wissenschaften und Literatur, Mainz, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Einzelveröffentlichung 4.) [Raymund Kottje-val közösen]
- Die Donauschwaben. Deutsche Siedlung in Südosteuropa. Ausstellungskatalog. Sigmaringen, 1987.

További tudományos tevékenységét bemutató bibliográfiát ld.

- Schriftenverzeichnis Harald Zimmermann. In: *Siebenbürgen und seine Hospites Theutonici*. 313–322.
- Schriftenverzeichnis von Harald Zimmermann. In: Herbers, Klaus – Kortüm, Hans Hennig – Servatius, Carlo (Hrsg.): *Ex ipsis rerum documentis*. Be-

iträge zur Mediävistik. Festschrift für Harald Zimmermann. Sigmaringen, 1991. 631-635.

<https://uni-tuebingen.de/fakultaeten/philosophische-fakultaet/fachbereiche/geschichtswissenschaft/seminareinstitute/mittelalterliche-geschichte/personen/zimmermann/>